

GYÖNGYÖSI JÁNOSRÓL, A KÖLTŐRŐL.

Ezelőtt három évvel, új esztendő első napján egy igen kedves barátom E. K. egy nagyon becses újévi ajándékkal lepett meg. Egy meglehetősen vaskos kötetű gyűjteménye ez új tordai ev. ref. pap Gyöngyösi Jánosnak, kinek mai napig is, noha időről-időre kevesbülő közönség előtt még ismereteseek híres Leoninusai, hatalmasan rimelő párversei sat. melyekért a halhatatlan Kazinczytól nagyon is kikapott, csekély ítéletem szerint méltatlanul; s különösen a „Tövisek“ között egy kegyetlen epigrammal sujtatott. Nem lévén kezemnél, sőt elszigetelt helyzetemben meg se találhatván Kazinczy említett műveit, csak úgy homályosan emlékezem vissza már régen látott gunyoló verseire, melyekben Gyöngyösiről satyrájában azt jegyzi meg, hogy az ő gunyoló verse is azért nem vers, mert ezzel is szúrni akar, csak annyit bátorkodom megjegyezni, s a nagy közönségtől elfogadott ítélet ellenében is nyilvánítani, hogy méltatni kellene Gyöngyösit, s egy kissé legalább felemelni lesujtott helyzetéből, s neki a magyar írók és költők hallhatatlanjai oszlopának legalább talapzatán egy kis helyet kiszorítani. Róla, már régen porló hiveinek fiai és unokái még mai napig is mint papról és költőről melegen és tisztelettel emlékeznek, s még most is mutogatják a házat, melyre komájának ezt a verset írta:

Első házam vala rengő bölcsőm fája,
Az utolsó leszen koporsóm deszkája:
Mi haszna, hogy kőből házat építettem,
Más költözik belé ma-holnap helyettem.

Gyöngyösi János iránt a hála és tisztelet annyira megmaradt hivei, ismerői és tisztelői utódaiban, hogy 1859-ben egyháza neki egy szép emlékkövet emelt, s ezt az Enyed vidéki ev. ref. egyházkör papjai, esperes Basa Mihály vezérlete alatt, s a n.-enyedi tanárok részvétele mellett, kik közül b. e. Miháli és Kasza Dánielre emlékezem a beszéd és versezetek szavalásával innepélyesen felszentelte. Az innepélyen magam is résztvettem, kit az inneplő egyház vendégül meghívott; s hajnalán egy derülő időnek testvériesen emlékeztünk és kezdetünk remélni. Az emlékoszlopra a verseket írta az akkor testben már meggyengült, de még ép lelki erővel bíró szabad és mivel gondolkozásu új-tordai ref. pap Szabó Ferencz. A felirat pedig ez:

Született: 1741.

Mh.: 1818. Marc. 15.

Itt kezdette életének
Közhasznu szép pályáját,
Itt érte 77 éves
Földi léte alkonyát.

Magyar költészet bölcsőjét
Gyöngysorokkal ékitett
Költér Gyöngyösi Jánosnak
A hálás köztisztelet.

Mint próféta új Tordában
Negyvenhat éveken át
Buzgalommal sáfárolta
Az urnak szent oltárát.

Szakítva Gyöngyösi János életiratával, mire sem képesnek, sem illetékesnek nem érzem magamat — tán lesz egy hálásabb kor, s egy illetékes és avatottabb kéz — csak még annyi megjegyzést és nyilatkozatot kockáztatok, hogy ő mint figyelő és gondolkozó fő minden nevezetesebb mozzanatot, mi akkor Európában történt s hozzáig csak elhatott, megfigyelt, és semmi jelenség az irodalomban, a politikában, de főképp az egyházi életben figyelmét ki nem kerülte; jegyzetei, illetőleg gyűjteményei arra az időre terjednek, midőn az ugyszólva megterhesült idő s a vajudó száz szülni akart, rombolni és teremteni készült, midőn az ő újjá változott. 1780-tól 1791 $\frac{1}{2}$ eső idő, midőn II. József az államreformot annyi ésszel és tehetséggel, annyi szívvel és akarattal létesíteni törekedett, midőn új vármegyéket rekerített, a törvényszékeket megváltoztatta, midőn új adórendszert behozni, a kiváltságos osztályt megadóztatni, s nem kevesebbet, mint 40 százalékos adóban az állam szükségeire fizetni tervelte; az az idő, midőn József levelezést folytatott VI. Pius pápával, mint szintén a Trevirumi választó fejedelemmel Clemensel, és bámulattal határos szabadelvű nyilatkozatokat teszen, midőn még az a kérdés is felvetetik: Mit kellene hát cselekedni, ha a császár excommunicaltatnék? az az idő, midőn hazánkban a vallásfelekezetek üldözései megszeliđülnek, midőn a francia forradalom kitör, s nálunk utánna egy Leopold és Ferencz következnek a trónra, mindmind nevezetes adatokat tartalmaznak, mind méltó tárgyai és adatai hazánk történelmének. Az akkori ujságokból adatok, kimutatások vannak Európa hatalmasságainak statistikai kimutatása, jövedelmei,

népessége, katonai ereje sat. Mint buzgó protestans papot főképp érdeklik egyháza és vallása dolgai; ez okból tenger adatot gyűjt össze, hol magyar, hol német, hol latin nyelven szerkesztetteket. Érdekes köriratok, rendeletek a ref. püspöktől és esperesektől, sok valási sérelmek, s ezeket illető tárgyak sat. Ez időben történvén a Hóralázadás, hivatalos és hiteles adatok vannak a Zaránd, Hunyad és Alsó-Fejérmegyékben legyilkolt magyarokról név és családok szerint kimutatva, ugy szintén hivatalársairól a ref. papokról és tanítókról. S ha egy Cserei Mihály historiai feljegyzései érnek valamit az ő korára nézve, bátran állítom, hogy e gyűjtemény oly betekintést enged meg abba az időbe, melynek párját ritkán találhatni.

Ennyit előre bocsátva, s koczáztatott nézeteimért ismételtén bocsánatot kérve, bátor leszek e füzetek olvasóinak, ha a t. szerkesztőség is jónak látja, „különlegességek“ czimén most ez alkalommal, s ha jónak nyilvánul folytatólag is némieket bemutatni. Lásuk tehát:

Az 1786-ban eltöröltetett Mária-Celli klastrom drágaságainak specificatioja, a' mint azt a' magyar Hirmondó kiírta a' 19-k levélben, pag. 150. 1786. 8-a Martii.

1-o. Tíz 'Sák arany és ezüst gyűrűk, melyek az új házasszemélyektől ajándékoztattak.

2-o. Hétszázhusz font arany és ezüst materiából készült öltöző ruhák drága kövekkel és gyöngyökkel kirakva.

3-o. Ötven, drágakövekkel kirakott arany koronák, és a' gyermek Jézus számára ugyanannyi, melyek mind a' növéshez lévén alkalmaztatva, nem kicsinyek valának.

4-o. Három kis gyermek öntött aranyból annak örök emlékezetére, hogy a' Boldogságos szűz a' szüléknek kéréseket meghallgatván, a' maga fiától a' Jézustól azoknak testi fiakat nyert vala.

5-o. Háromezer különb különb nagyságu ezüst lábak, — 6750 kezek, — 4000 arany és ezüst mejjek; 10,000 kisebb nagyobb arany és ezüst szemek, melyeket olyan emberek ajándékoztanak vala, kik vagy vakon születtek, vagy ezután esvén hajog szemeikre a' Boldogs. Szűznek kérésére ismét látásokat visszanyerték.

6-o. Ötven ezüst Golyvák; 2325 arany és ezüst orrok; Három arany-és 23 ezüst ülőfelek; 500 arany és 1000 ezüst fűlek; 3000 ezüst és 800 arany Belső-Részek; 13 emberben termeni szokott nagy kövek aranyba foglalva. Melyek közül egyik egy oly Lutheranus emberből mondatik kivettnek lenni, ki a' Boldogságos Szűz tsoda tevő képében nem akarván hinni, keserves fájdalomak között szemtelen vakmerőségét megvallotta, és így szemlátomást minden orvosi segítség nélkül nyavalyából meggyógyult.

7-o. 360 ezüst és arany Házak, melyek mind elégtének volna, ha az Isten Anyja oltó Angyalokat nem küldött volna.

8-o. 8906 arany és ezüst nyelvek; 200 arany és ezüst Öntemények más Nemessebb Tag formára.

A több itt volt kincsek, u. m: Gyöngyök, Gyémántok és más drága-Kövek oly feleslek valának, hogy azoknak becsek a' milliommnál többet nyomni itéltetnek az azokhoz értőktől. Azonban kész pénz is.

Litterae Suae Mattis Scrae. ad Pontificem Rnm Pium. VI. velut in germanicam Lingvam translatae sunt.

Allerheiligster Vater!

Wenn Euer Heiligkeit auf dem Entschluss sich sicher zu verfügen erharren, so kann ich Sie versichern, dasz Sie mit demjenigen respecte, der Ihrer Würde und Statthaltung angemessen ist, empfangen werden sollen. Sollten unterdessen Sachen welche bey Ihnen unentschieden, bey mir aber vest beschlossen sind, der Gegenstand Ihrer Unternehmung seyne, so ist sie überflüssig. In meinen Entschlüssen richte ich mich nach Vernunft, billigkeit, menschenliebe, und religion. Ehe bevor ich Ausführung beschliesse, berathschlage ich mich mit weisen, rechtschaffenen und erleuchteren Männern, welche den vorliegenden Sachen gewachsen sind. Ich versichere Eure Heiligkeit, dasz ich gegen Sie, und den heiligen Stuhl aller den Wahren catholischen und apostolischen voll gehorsam bin, und mit erbittung Ihres vaterlichen Segens, mich nenne Josephus.

VI. Pius levelének Extractussa, ugy a' mint az Erlangi Ujság-levelekben Nro 87 kihirdettetett. Én pedig megfordítottam.

Ugy jött füleimbe, hogy Császári Felséged a' maga birodalmában a' papoknak és az Anyaszentegyháznak minden javait (jóságait) confiscálni és a' papokat csupán csak bérfizetést vévő szolgákká (pensionáriusokká) tenni akarja. Ha ugy talál lenni, hogy József ilyen gondolatot tett fel magában, kötelesnek tartom magamat, hogy azt a' siralmas megsértődést és helyrehozhatatlan kárt, mely ez által az Anyaszentegyházan esnék, szem eleibe terjesszem. Nem akarok a Császári birodalmaknak polgári és gazdaságbeli planumaiban beleereszkegni, csak éppen azt kell én nekem Császári Felségednek elméjére adnom, hogy egy ilyen cselekedet a' katolika Anyaszentegyházban nyilván való tévelygés lenne, melyet a' Conciliumok kárhoztattak, a' Szent Atyák megátkoztak, a' hitnek ágazatait magyarázó Tisztelendő Tanítók (Dogmaticusok) pedig mérges tudománynak és hitetlen tanuságnak lenni ismértenek. Nem akarom Császári Felségedet azoknak a' sok bizonyságoknak eléhozásával fárasztani, kik is azokat, valakik a' magok hasznok végett az Anyaszentegyháznak javaira kezeiket vetették, olyanoknak lenni declarálták, mint a kik az Ananiásnak kárhoztatásában részeseek, kiket szükség adni a' Sátánnak, hogy az ő lelkek megtartassék az urnak napján; hanem ennek az igazságnak megerősítésére csak ez egy helyet emlitém a' 12-k Seculumban élt amaz Antiochiai Püs-

pöknek, a' Jánosnak irásából, a' ki pedig azon kívül is Schismaticus vala. Tudni kellene az Anyaszentegyház nyilvánvaló ellenségeinek, az eretnekeknek, a' szines catholicusoknak, a' hamis tanítók-nak és a' fejedelmek körül hizelkedőknek, a' kik az eféle hamis tudományokat feladják, hogy az Izrael nemzetében a' Leviták nagy vidékeket és egész városokat birtanak, melyek mint megszentelt jóságok el nem idegeníttethessenek, és a' papoknak valának tulajdoni. Mindezeket nem azért kell itt előhoznom, mintha azt hinném, hogy Felséged rosszabbá kívánná tenni az Anyaszentegyháznak állapotját annál, a' melyben különválasztott háznépek — privatae Familiae — találhatnak, hanem hogy kevés rendekben meghallhatná Császári Felséged azt, a' mit senki a' mai életen gondolkodók közül Felségednek megmondani nem kíván. Ha ugyan sokan a' papi renden a' magok jószágokat nem helyes végre fordítják is, de ez még is nem lehet oka annak, hogy közönségesen a' papoknak minden javai fiscus alá birjanak, a' mely cselekedet szentségtörésnek neveztetik, és kárára szolgál az Anyaszentegyháznak, a Successoroknak és mindazoknak, a' kik ezeket a' jószágokat a' Szent fundatioknak rendelkezési szerint hagyták vala. A mit Császári Felségednek a' mi együtt beszélgetésünkben szóval meg nem mondtam, nem engedvén meg azt a' kijelentésnek kevés módja, rövideden ez által irásba tettem, mely is, ha annak nem éppen azon effectuma lenne, az egész katholika Anyaszentegyháznak tudtára adja, hogy a' megtett emlékeztetések Császári Felséged előtt semmit sem értenek és hamar feledékenységbe mentenek. Költ Romában 3-a Auguszt. 1782.

Ezen levélre Jósef Császárnak Felelete egészen így vagon. Ex iisdem Novis Erlang.

Kétség nélkül az a' hir, mintha én a' papoknak és az Anyaszentegyháznak minden javait confiscalni és a' papokat csupa Pensionariusokká tenni akarnám, mely a' Szentséged Barátságának és apostoli buzgóságának ezen újabb bizonyására alkalmatosságot adott, ugyanazon személyektől eredett, kik a' magok hirlelések által azt a' főtisztességet szerzették énnekem, hogy Szentségedet a' magam Resedentiámban láthattam. Hogy hosszasan ne irjak, declarálom, hogy ez a' hir hamis legyen, és hogy a' Sz. Irásnak 's Anyaszentegyházbeli Atyáknak bizonyosságait, melyek még mindenkor magyarázatok és világosítások alatt forognak, fel ne keressem; én egyedül csak az Anyaszentegyház törvényadójának és oltalmazójának szavaira hallgatok azokban, a' melyeket cselekeszem vagy elmulatok: ezek pedig az Istennek segedelmével és a' becsületnek 's egyenességnek characterével együtt, melyet az én szivemben érzek, soha engemet tévelygésre nem visznek. Bécsben 19-k. Aug. 1782.

Hogy milyenek voltak a' hat héti instructio után az ugy nevezett elbocsátó Scheedak, erre nézt álljon itt egy pár azon sokból, melyek a' Gyöngyösi J. gyűjteményeibe feles számmal található.

1.

Infra Scriptus recognosco et fidem facio, quibus expedit, universis, quod Illustrissima Dna Helena Baronissa Wesselényi nata Cserei Vigore Altissimae ordinationis Regiae in hujate Claustro Sanctae Monialium S. Ursulae sex Hebdomadatum instructionem subiverit. In quorum fidem has meas dedi. Cibiny. Dic. 20-a Febr. 1783.

(L. S.)

Ignatius Comes de Battyán
Episcopus Transilvaniensis mpr.

2.

Lecturis Salutem a Domino Sempiternam.

Exhibens hanc Schaedulam Generosa ac Speciosa Domina Sára J6 Stephani quondam Magyarosi Consors, juxta Altissimas Caesario-Regiae Ordinationes Spatio Sex Hebdomadatum, fideliter, diligenter, Scholas Catholicas, Catechetico-Dogmaticas in Residentia Nostra Vetro-Tordensi frequentavit, ac absque omni querela murmure praedictas sex Hebdomadas absque diei unius defectu explevit. Id, quod praesentibus, propriâ manu subscriptione, testor. Thordae 3-a Martii 1783.

Fr. Joannes Portik,
Resid. Nostrae Tordensis Concionator
ordinarius.

3.

Infra scriptus praesenti Testimonio fidem facio, et in Verbo veritatis assessor, quod Eva Györke Stephani Jakab relicta vidua, item Barbara Havat6i Josephi Baroti conjux postquam a vera et unice salvifica Religione Catholica, quam non vi ac Coactione, sed spontanea voluntate, interjecto juris jurando Sacramento, publice cum tacto S. Sancto Evangelio, professae fuerunt, spetioque octo annorum quieta Conscientia cum frequentatione Divinorum tenuerunt, cum gravissimo per jurii Crimine, fideliumque Scandalo, impia temeritate defecissent, juxta Clementissimam Regiae Majestatis ordinationem pro audienda sex-hebdomadali Instructione Christiano-Catholica compulsae comparuerint, non ut eam ad exigentiam Regiae Ordinationis perdiscerent, se ut praescriptum tempus quomodocunque exigendo in sua pertinacia impune persistere possint; quem admodum facto et exemplo suo luculentum nefandae pejerationis contumaciae testimonium exhibuerunt, quae nimirumspretis et nihili pensis argumentis et doctrinis ad convincendos animos darissime adductis, nec prima salvificae fidei rudimenta scriptura teste manifestu perdiscere, nec ob commissum perjuri Crimen, nisi respiscerent, irremissibile certissime subendam vindicis Dei ultionem credere aut extimescere voluerunt, pertinaciter asseverando: quamvis sic se res habeat, ab hac pejerationis Contumacia minime recessuras. Quare pertentatis omnibus, quae easdem ad meliorem frugem, agnitamque semel Salvificam fidem revocare possent, iisdem nihil omnino proficientibus, pariteret his miseris illud indolentis animi occinendum venit: Curavimus Babylonem, et non est

sanata, derelinquamus eam. In horum itaque fidem, quod nimirum ad Doctrinam Christianam sine animo eam recipiendi comparuerint, nec a perjurio respuerint, praesentes Testimoniales literas dedi Tor-dae die 28-a Febr. 1783.

P. Stephanus Kócsy Paulinus mpr.

E három elbocsátó levél legékesebb kétségkívül ez utolsó.

Igen érdekesnek találok az apróságok között Abacs János re-form. esperes körlevelét:

Tiszteletes jó Uraim!

Mit méltóztassék ő Felsege a' Flgs Királyi Gubernium által pa-rancsolni, ezen Commissioból kinézheti kmetek. Hagyom azért igen keményen T. uram, kmetekk, hogy a' Deficienseket, mig az hat hetet ki nem állják, és arról Testimoniumot nem producalnak, ne tanácsol-ják, a' gyülekezetbe ne bocsássák, annyival inkább azoknak Sacra-mentumokat ne administráljanak; és ha az ilyen Deficiensek a' hat heti tanítás alatt halálra betegedüének és a' kelmetek szolgálatját kívánnák, semmi képpen hozzájuk ne menjenek, és ha halálok tör-ténik kmetek el ne femessék, mert mind addig, mig a' hat hetet ki nem állják, Pápastáknak tartatnak. E mellett a' felemás vallásu há-zasulandókat ne copulálják, azoknak gyermekeiket meg ne keresztel-jék, mert tudja az Isten, hogy valaki ezek ellen vét, és deprehenda-tatik, az ő Flgétől dictalt poenalitást el nem kerüli Gerend 10-a. Aug. 1783.

id. Abats János mk.

Esperest.

A' nagy hiri General Nádasdi Epitaphiuma, melyről azt tartot-ták, hogy maga irta, vagy dictalta magának kevéssel halála előtt:

A meddig engedte, a' ki számba vette
Embernek életét, halálát esetét,
A Nagy Isten,

Forgattam karomat, bajvivó kardomat,
Elszántam éltemet, ontottam véretem
Asszonyoméért.

A Mársnak koczkJát, kétséges probáját
Sebes pattanyuit, füstölgő ágyuit
Bátran néztem.

Rontottam fegyverét, konczoltam életét,
Dőjtöttem falait, megvettem várait
Ellenségnek.

Felkapták nevemet, terjesztvén hiremet
Bellona mezején, e' Világ nagy részén
Sok nemzetek.

Már most itt aluszom, békével nyugoszm,
Hallod-e bujdosó, te jámbor utazó
Álj meg, ki vagy !

Nem szerzek háborut, hozz laurus koszorút,
Becsüld meg tetemet, Nádasi fekszik itt,
Elballaghatsz.

Ily és ezekhez hasonló apróságokkal, ha tetszeni fognak ezek,
szolgálhatok még. *)

ALBERT JÁNOS.

*) Szívesen vesszük.

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

LXXIII—LXXVIII.

**A héjasfalvi orthodoxus és unitárius atyafiaknak tusakodása
a XVII. százban.**

1.

Héjasfalván lett régi dolgokról. 1639. aug. 15.

Illustrissime Domine princeps nobis clementissime etc.

Kegyelmes urunk fejedelmünk! alázatosan akarok Nagyságodnak jelentenünk ut in anno 1639 die 15 mensis aug. Also Bunon Küküllő varmegyében lako nemzetes Bethlen János uram praedicatora Ormany János uram hiva minket Nagyságod parancsolattyával Hejasfalvára Fejérvarmegyében parancsola Nagyságod minékünk több hivei közül, hogy ott némi nemi tanuknak bizonságtételeket bevennök. Mi az Nagyságod parancsolatjának engedelmesek levén az mint illik, elmenénk Hejasfalvára az Falusbiro Jykur nevü Hejasfalvi György uram jobbágya házához az kiket az exponens mi előnkbe hiva, mi azokat erős hittel megesketök, hitük után penig az dologról rendszerént vallottak, így következnek:

1. Testis Csillag Mihály, Siko Mihályné, Hejasfalvi Kata asszony jobbágya ugyan Hejasfalván Fejérvarmegyében lakó, annor. circiter 30, Citatus, juratus examinatus fastus est hoc modo: Hallám egykor, hogy Hejasfalvi Ferencz szobol veszekedik vala az Héjasfalvi Péter pappal, monda Hejasfalvi Ferencz elveszenek azok az istenek az kik a teremtésben nem voltak; monda ismét ugyan Hejosfalvi Ferencz az papnak; meghidd Péter pap, hogy rövid idő mulva be megyek én is az szentegyházban. Monda erre Péter pap: be mégy de a nyakadnál fogva vetlek ki onnan.

2. Testis. Czipelljös János Nemes Tamás uram jobbágya annor. 25 cit. jurat. Hallám mikor Péter pap Hejasfalvi Ferenczel veszekednék vala szoval monda az pap: hallgass mert ezennel által lölek, azonban bemene az házába; monda esmét Hajosfalvi Ferencz: Én urunkat találom meg Ő Nagyságát; az pap is monda: én az püspököt találom meg.

3. Testis. Pál Istvánné Kelemen Anna, Semény Tamás uram jobbágya annor 20. cit. jur. Hallam az itt valo Hejasfalvi Péter paptól söt ugyan nekem mondá: tü nektek nincs istenetek, hitetlenek vattok.

4. Testis. Sebestyén Jánosné Czere Ilona, Vallon Péter uram jobbágya annor 28 cit. jur. Tudom hogy ezer Peter pap kérdé tőlem, ha voltam-e a káromkodó predication; mondá azt is, hogy nem uram nekem az Fejedelem, hanem a püspök az én fejedelem.